

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Skarga nadzwyczajna w świetle badań empirycznych orzecznictwa

Michał Puławski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Problem badawczy

Problem badawczy w niniejszej rozprawie ma charakter dwutorowy. Po pierwsze, przedmiotem badań jest ustalenie, czy na podstawie analizy orzecznictwa Sądu Najwyższego - Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych możliwe jest zrekonstruowanie ogólnego modelu wykładni prawa stosowanego w sprawach rozpoznawanych na skutek skargi nadzwyczajnej. Badanie koncentruje się przy tym na identyfikacji sposobów argumentacji interpretacyjnej, preferowanych dyrektyw wykładni oraz relacji pomiędzy poszczególnymi metodami interpretacji wykorzystywanymi przez Sąd Najwyższy.

Kolejno, rozprawa zmierza do ustalenia czy przy rozpoznawaniu skarg nadzwyczajnych Sąd Najwyższy dokonuje ważenia wartości, w szczególności pomiędzy zasadą trwałości prawomocnych orzeczeń sądowych a ideą sprawiedliwości. W tym aspekcie analiza obejmuje sposób ujmowania przez Sąd Najwyższy napięcia pomiędzy stabilnością porządku prawnego, pewnością prawa i powagą rzeczy osądzonej a potrzebą eliminowania orzeczeń rażąco naruszających prawo.

Struktura pracy

Rozprawa składa się z 6 rozdziałów, których układ odpowiada przyjętym problemom badawczym oraz kolejności prowadzonych analiz.

Rozdział pierwszy ma charakter metodologiczny i teoretycznoprawny. Przedstawiono w nim podstawowe koncepcje oraz nurty filozofii prawa, ze szczególnym uwzględnieniem ich znaczenia dla procesu wykładni prawa. Następnie wskazano i uzasadniono wybór określonej koncepcji filozoficzno-prawnej przyjętej na potrzeby rozprawy. W tym rozdziale omówiono także znaczenie analizy orzecznictwa w polskim porządku prawnym oraz rolę badań empirycznych nad orzecznictwem, wskazując ich funkcję poznawczą i praktyczną w zakresie rekonstrukcji sposobów stosowania prawa przez sądy.

Rozdział drugi stanowi syntetyczne omówienie instytucji skargi nadzwyczajnej. Przedstawiono w nim genezę tego nadzwyczajnego środka zaskarżenia, a także najważniejsze kontrowersje i krytyczne stanowiska formułowane wobec jego funkcjonowania. Ponadto dokonano charakterystyki konstrukcji prawnej skargi nadzwyczajnej poprzez omówienie jej przesłanek, legitymacji do jej wniesienia, terminu, właściwości sądu oraz możliwych rozstrzygnięć

wydawanych w postępowaniu zainicjowanym wniesieniem tego nadzwyczajnego środka zaskarżenia. Rozdział ten obejmuje również wskazanie aktualnych tendencji interpretacyjnych oraz możliwych kierunków zmian dotyczących tej instytucji.

Rozdział trzeci dotyczy metodologii empirycznej analizy orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach ze skargi nadzwyczajnej. W tym rozdziale omówiono kwestionariusz badawczy wykorzystany przy prowadzeniu badań, a także scharakteryzowano poszczególne zmienne oraz warianty występujące w ramach przyjętego narzędzia badawczego. Przedstawiono również kryteria doboru materiału badawczego oraz założenia metodologiczne determinujące sposób prowadzenia analizy.

Rozdział czwarty zawiera jednocechowy opis wykładni stosowanej przez Sąd Najwyższy w sprawach ze skargi nadzwyczajnej. Dokonano w nim analizy wyników badań uzyskanych przy zastosowaniu kwestionariusza opisanego w rozdziale trzecim. Opis ten odnosi się wyłącznie do poszczególnych zmiennych występujących w badaniu, bez podejmowania analizy wzajemnych relacji i zależności pomiędzy nimi.

Rozdział piąty dotyczy modelu ogólnego wykładni Sądu Najwyższego w świetle empirycznych badań orzecznictwa w sprawach ze skargi nadzwyczajnej. Stanowi on odpowiedź na pierwszy z postawionych problemów badawczych, dotyczący możliwości zrekonstruowania ogólnego modelu wykładni stosowanego przez Sąd Najwyższy. W przeciwieństwie do poprzedniego rozdziału analiza ma tutaj charakter wielocephowy i konstruuje się na badaniu relacji pomiędzy poszczególnymi zmiennymi objętymi kwestionariuszem badawczym. Celem tej części rozprawy jest ustalenie wzajemnych zależności pomiędzy sposobami argumentacji interpretacyjnej, preferowanymi dyrektywami wykładni oraz innymi elementami procesu stosowania prawa, a następnie określenie, czy relacje te pozwalają na wyodrębnienie spójnego modelu ogólnego wykładni.

Rozdział szósty stanowi próbę udzielenia odpowiedzi na drugi z problemów badawczych, dotyczący ustalenia czy Sąd Najwyższy przy rozpoznawaniu skarg nadzwyczajnych dokonuje ważenia wartości. W rozdziale tym syntetycznie omówiono zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, znaczenie prawomocności orzeczeń sądowych oraz relację pomiędzy stabilnością porządku prawnego a potrzebą realizacji idei sprawiedliwości poprzez wzruszanie orzeczeń rażąco naruszających prawo. Następnie poddano analizie czy Sąd Najwyższy dostrzega kolizję tych wartości w sprawach ze skargi nadzwyczajnej oraz czy problem ten jest każdorazowo przedmiotem refleksji argumentacji w procesie podejmowania rozstrzygnięcia.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania doprowadziły autora do wniosku, że możliwe jest zrekonstruowanie ogólnego modelu wykładni stosowanego przez Sąd Najwyższy - Izbę Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w sprawach ze skargi nadzwyczajnej. Model ten nie opiera się na wyłącznym stosowaniu jednej metody wykładni, lecz charakteryzuje się przede wszystkim wykorzystaniem kombinacji różnych metod interpretacyjnych. W przypadkach, w których Sąd Najwyższy posługiwał się wyłącznie jedną metodą wykładni, dominowała wykładnia językowo-logiczna, co pozostaje zbieżne z wynikami innych badań dotyczących sposobu stosowania prawa przez Sąd Najwyższy. Oznacza to, że styl orzekania tej izby wpisuje się w utrwalony model wykładni stosowany również przez pozostałe izby Sądu Najwyższego.

Badania pozwoliły również ustalić wysoki poziom orientacyjności wykładni oraz częste odwoływanie się przez Sąd Najwyższy do wzorców interpretacyjnych wypracowanych zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie. Jednocześnie stwierdzono niski poziom stosowania wnioskowania prawniczych przy równoczesnym wysokim stopniu odwoływania się do argumentacji aksjologicznej. Wynika to przede wszystkim ze specyfiki przesłanek skargi nadzwyczajnej, które są silnie związane z pojęciami niedookreślonymi oraz kategoriami odwołującym się do wartości.

Autor dochodzi również do wniosku, że Sąd Najwyższy dostrzega kolizję pomiędzy zasadą stabilności prawomocnych orzeczeń sądowych a zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Analiza orzecznictwa prowadzi do stwierdzenia, że Sąd Najwyższy każdorazowo dokonuje oceny czy uchybienia występujące w orzeczeniu objętym kontrolą mają charakter na tyle doniosły, aby uzasadniały ingerencję w prawomocne rozstrzygnięcie.

Ustalono, że po stwierdzeniu występowania co najmniej jednej ze szczególnych podstaw skargi nadzwyczajnej Sąd Najwyższy przeprowadza dalszą analizę dotyczącą przesłanki funkcjonalnej i to właśnie ten etap stanowi istotny element procesu ważenia wartości. Samo ustalenie istnienia kwalifikowanych wad orzeczenia nie prowadzi automatycznie do jego wzruszenia. Sąd Najwyższy dokonuje bowiem każdorazowo oceny relacji pomiędzy potrzebą zachowania stabilności prawomocnych orzeczeń a koniecznością realizacji idei sprawiedliwości wynikającej z zasady demokratycznego państwa prawnego.

W toku badań ustalono również, że występowały sytuacje, w których orzeczenie objęte kontrolą zawierało kwalifikowane wady, jednakże w procesie ważenia wartości nie dochodziło do przełamania zasady stabilności prawomocnych orzeczeń sądowych. Oznacza to, że Sąd Najwyższy nie dokonuje abstrakcyjnego ani uprzedniego uprzywilejowania którejkolwiek z

kolidujących wartości, lecz każdorazowo przeprowadza ich indywidualną ocenę z uwzględnieniem okoliczności konkretnej sprawy.